

מצגת אין כמותן - הנשים שעשו היסטוריה

ברכה פולד

הפליטה מברלין שהפכה לסמל מאבק בבריטים

אבני מורשת

תחקיר וכתיבה
ד"ר שרה פולק

**הפליטה
מברלין שהפכה
לסמל מאבק
בבריטים**

ברכה, ברברה (או **בארבל** בפי משפחתה), נולדה ב־26 בדצמבר 1927 בברלין ונהרגה בפעולה נגד הבריטים ב־24 במרץ 1946, בתל אביב, והיא רק בת 19. למרות גילה הצעיר הייתה לוחמת ומפקדת בפלמ"ח ובמותה היא הפכה לסמל למאבק בבריטים.

סיפור חייה הקצרים שזור באירועים מכוננים של העם היהודי השב למדינתו.

ברכה פולד

ילדות מאושרת בברלין

ברכה בתם של לוטה (שרלוטה) ולוטר פולד, משפחה אמידה ומתבוללת שחיה בברלין. אביה שירת בחיל התותחנים הגרמני ועל לחימתו כקצין צבא במלחמת העולם הראשונה, עוטר במדליית צלב הברזל.

הוא קרא לבתו ברברה על שם "סנטה ברברה", הפטרונית הקדושה של הארטילריה ורק לאחר עלייתה לישראל, היא שינתה את שמה לברכה.

משפחתה התערתה בחברה הגרמנית והוריה האמינו שגרמניה היא מולדתם. ברכה הייתה ילדה יפה ומוקפת אהבה. היא למדה לקרוא בעצמה, מתוך מחברותיה של אחותה הגדולה הנלורה והצטיינה בלימודים ובספורט.

ברכה (משמאל)
עם אביה לוטר ואחותה
הבכורה הנלורה

עליית הנאצים לשלטון

כל זה השתנה ב־1933 כשהנאצים עלו לשלטון והיא רק בת שבע. משפחתה, כמו כל יהודי גרמניה, החלה לסבול מהתנכלויות אנטישמיות. ולמרות זאת, אביה האמין שזו תקופה חולפת וסירב לעזוב את גרמניה. אבל ב־1937, כשפוטר האב מעבודתו, נשלחה הבת הגדולה למשפחת האם בארצות הברית.

ליל הבדולח,
שריפת בתי
כנסת בברלין

האם ליוותה את הבת ובדרכה חזרה, כששהתה בחניית ביניים בלונדון, התרחש פוגרום "ליל הבדולח" (נובמבר 1938). אביה שחש השפלה ועלבון שם קץ לחייו. ברכה, שהייתה בבית באותה תקופה והיא רק כבת 12, נשלחה ללונדון והצטרפה לאימה שסיפרה לה שאביה לקה בהתקף לב.

ממוזיאון השואה בארה"ב

ליל הבדולח,
ניפוץ חלונות
בתי מסחר
של יהודים

הפנימייה בלונדון והעלייה לישראל

בשנת 1939 השיגה האם סרטיפיקט ועלתה לישראל. ברכה נשארה לבדה בלונדון והמשיכה ללמוד בבית הספר הפנימייתי "ברוס קורט", שבו למדו ילדי פליטים יהודים. היא חשה בדידות, אותה היא מבטאת במכתב שכתבה לאימה בינואר 1939: "אמאל'ה שלי... אני לא יכולה יותר, אני לא יודעת מה עליי לעשות... אני בוכה ולא יודעת למה. אני חושבת שכל האנשים הם נגדי..."

רק כעבור חודשים אחדים ברכה עלתה לארץ לבדה, והתאחדה עם אימה. הן התגוררו ברחוב פינסקר בתל אביב ואימה פתחה חנות לממתקים בקרן הרחובות פרישמן ובן יהודה.

ארכיון המדינה

לוטה פולד

תעודת התאזרחות
פלשתינית
של לוטה פולד

צילום: זולטן קלוגר, לע"מ

תל אביב,
רח' אלנבי
פינת יהודה
הלוי, 1946

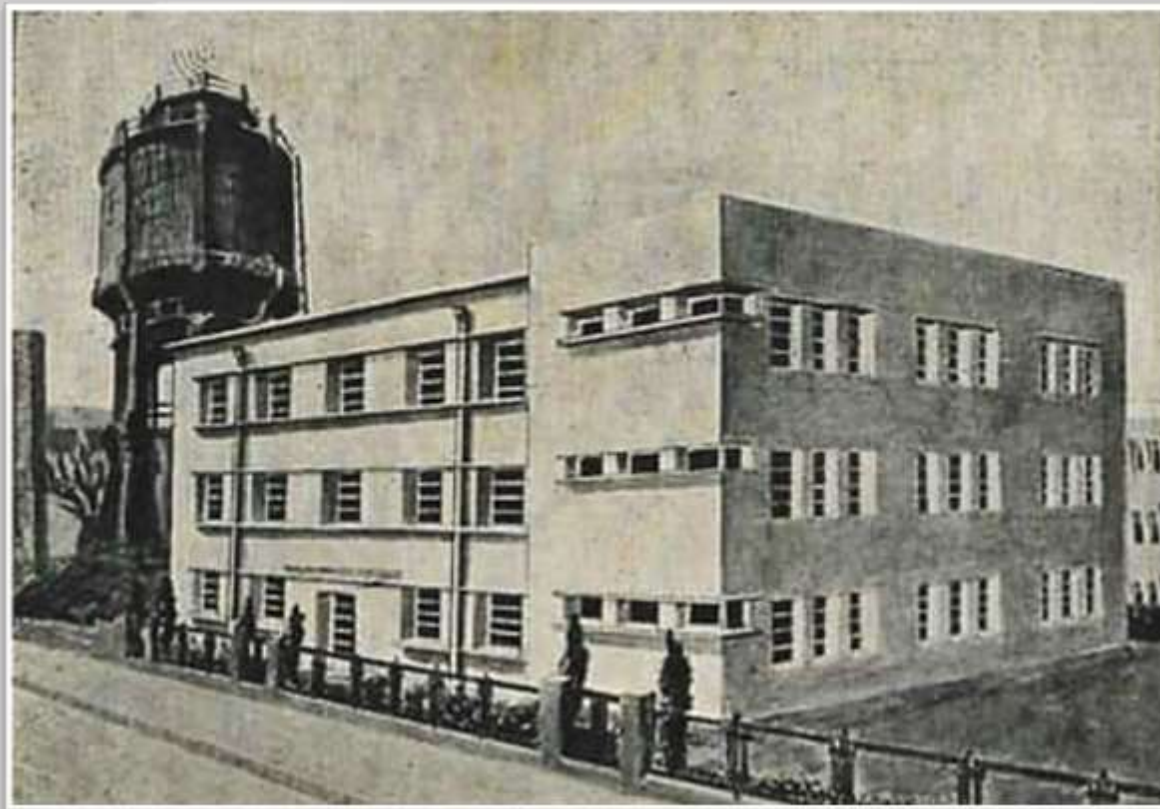
ארכיון המדינה

לימודים בתל אביב, תחושת הזרות

ברכה החלה את לימודיה בכיתה ח', בגימנסיה "בן-יהודה", וחודשיים אחר כך פרצה מלחמת העולם השנייה. לאחר שנה החלה ללמוד בגימנסיה "בלפור" ושם למדה עד שסיימה את התיכון. היא הייתה בתנועת "הצופים" ולאחר מכן עברה לתנועת "הבונים".

גימנסיה "בלפור"
במבנה המקורי ברחוב
מזא"ה, תל אביב,
ליד מגדל המים,
1932 לערך

משמאל:
מודעת פרסום,
הרשמה לשמונה
ולשבע שנות
לימוד בגימנסיה,
1931

תל אביב, פדיה - האנציקלופדיה העירונית

גמנסיה ריאלית בלפור
בהנהלת ד"ר א. קולר
תל-אביב, רחוב מזא"ה ע"י מגדל המים.

8 שנות לימוד במגמה הכללית
7 שנות לימוד במגמה המסחרית
מתקבלים תלמידים לכל המחלקות

ילדים בגיל של שש שנים למכינה א'
תלמידים בגיל של עשר שנים למחלקה א'
גומרי בית-הספר העממי למחלקה ה-י'
התלמידים שטחוי תל-אביב יסודו ע"י הנהלת ביה"ס בתנאים נוחים
וימצאו תחת השגחה תמידית של המנהל.

בחינות כניסה בשביל מחוסרי תעודות
בימים ד' - ז' תשרי 15 - 18 לחדש ספטמבר
התחלת הלימודים ביום כ"ה תשרי 6 לחדש איסכובר.
פרוספקט ותכנית לימודים מפורטת לכל דורש.

המסיר פחות מ-4 - 5 אחוזים
רושם מזה ע"י פנור תל-אביב. מסתב הפניות תל-אביב

תל אביב, פדיה - האנציקלופדיה העירונית

ברכה הייתה תלמידה מצטיינת וספורטאית מעולה שרצתה בכל מאודה להתערות בחברה הישראלית. למרות התלהבותה וניסיונותיה להיות אחת מהחבר'ה, היא התקבלה בקרירות רבה על ידי בני גילה ולא שותפה בפעילויות שלהם. חבריה ראו בה חריגה בתרבות הצברית כפי שמספרת חברתה **שוש בר-טל**, שלמדה איתה בבית הספר גימנסיה "בלפור"

"[ברכה] בלטה מיד כנערה יפה, ספורטאית מעולה ודייקנית מאוד – יקית אמיתית. אפילו במחנה העבודה הייתה מיטתה מוצעת למופת... היא הייתה דייקנית בעבודה והתאמצה מאוד להיות בסדר. דווקא בזאת הייתה יוצאת דופן."

מודיעון הפלמ"ח

ברכה (משמאל)
וחברה

החיים בצל מלחמת העולם השנייה

בעקבות ההפצה של האיטלקים בתל אביב ב־9 בספטמבר 1940, ברכה עברה עם אימה להתגורר בביתה של סבתה (שעלתה לישראל בשנות השלושים והתגוררה בתל אביב עם פרופ' גאורג צונדק, מבכירי הרופאים באותה תקופה). המעבר הזה הדגיש את הדואליות שבה חייתה ברכה: בבית נאלצה לציית לקוד ההתנהגותי הנוקשה שאפיין את התרבות היקית ובחוץ דיברה עברית וניסתה להידמות לצברים שהיו חופשיים יותר.

בעוד שלטיולי בית הספר הרשתה לה אימה לצאת (משום שזה נחשב לפעילות של מערכת החינוך), היא הוגבלה בהשתתפות בפעולות של תנועת הנוער ויציאה למחנה עבודה. מגבלות אלה גרמו לכך שהיא כמעט נזרקה מתנועת "הבונים".

רחוב קלישר בתל אביב לאחר ההפצה על ידי מטוסים של איטליה (בעלי בריתה של גרמניה הנאצית). בהפצה נהרגו יותר מ־100 אזרחים

אתר תל אביב שלי/אילן שחורי

מוזיאון הפלמ"ח

ברכה בתל אביב

התגייסות

לפלמ"ח, צעד

נוסף

בהשתלבות

בחברה

הצברית

סמל פלוגות המחץ
של ההגנה

בסוף הכיתה "השמינית" [י"ב], שקלה ברכה אם לנסוע לארצות-הברית כדי ללמוד רפואה, ובסופו של דבר היא החליטה למגינת לבן של אימה וסבתה, יחד עם כמה מחברותיה, להצטרף לפלמ"ח כבודדת (דבר שלא היה נהוג אז בפלמ"ח). היא וחברותיה קיבלו הוראה באוגוסט 1944, להתייצב במשרד הגיוס ליד רחוב ליליינבלום בתל אביב ומשם נשלחו לפלוגה ח' בקריית ענבים.

חברי פלמ"ח
מתאמנים
בקריית ענבים

מאהל מחלקה
בקריית ענבים

שלט הסבר, בסיס הפלמ"ח
וחטיבת הראל בקריית ענבים

ארכיון קריית ענבים

ארכיון קריית ענבים

בקיבוץ היא הכירה את בן המקום ג'וני (גדעון) פלאי, התאהבה בו, והם הפכו להיות בני זוג. ג'וני נולד ב-11 ביולי 1923 ועם סיום בית הספר החקלאי על שם כדורי, התגייס לפלמ"ח.

ארכיון הפלמ"ח

ג'וני פלאי

בחדש פברואר 1944 הוא נאסר עם קבוצת חבריו מהפלמ"ח בשעת אימונים ליד בית הערבה ונידון על ידי בית־דין צבאי בריטי ל־7 שנות מאסר.

ברכה ביקרה אותו בחופשות בין הקורסים והם בעיקר שמרו על קשר מכתבים.

ברכה וג'וני,
פלוגה ח' בפלמ"ח,
ברכה פולד
רביעית מימין
בשורת העומדים.

ברכה מסיימת קורס מד"סים וקורס מ"כים

ברכה הצטיינה באימונים ויצאה לקורס מדריכי ספורט (מד"סים). היה זה קורס קשה, וברכה, שהייתה בין הבנות הבודדות, סיימה אותו כחניכה מצטיינת. ביוני 1945 יצאה לקורס מפקדי כיתה (מ"כים) בג'וערה. אחד ממדריכיה, המשורר **חיים גורי**, מספר עליה: "**אני זוכר אותה... פנים יפות היו לה, אבל יופי קשוח... אני אף פעם לא זוכר אותה... צוהלת, לא מתהוללת. משהו שונה מאחרות היה בה...**"

ברכה פמיניסטית בנשמתה, האמינה שהיא יכולה לעשות הכל כמו הבנים והתאכזבה בכל פעם שלא צרפו אותה לפעולות. היא כתבה לחברתה:

החברים יצאו לפעולה. אותי השאירו במחנה. האם לשם כך התגייסתי?.. האם בגלל היותי בחורה מקפחים אותי? והלא אני יודעת שאוכל לשאת את הכל בדיוק כמו אחד הבנים. אחרי כמה ימים כתבה לה: "**השתתפתי בפעולה. הייתי הבחורה היחידה...**"

קורס מד"סים, הליכה על קורה

מוזיאון הפלמ"ח

קורס מד"סים, ריצת בוקר

מוזיאון הפלמ"ח

**מ"כית
בפלוגה ה'
בחפץ חיים**

אחרי סיום קורס מ"כים, עברה ברכה לפלוגה ה' של הפלמ"ח, שהתאמנה באותה תקופה בקיבוץ "משמר השרון". היא קיבלה את הפיקוד על כיתת בנות, בפלוגתו של **רפי ויינברג**. ברכה פולד זכורה כמפקדת קפדנית ("יקית"), שזכתה להערכה רבה.

באחד הימים פשטה שמועה שמתוכננת פעולה גדולה של הורדת מעפילים "לא לגאליים" מספינה לחוף בתל אביב. הפעולה נודעה בהמשך בשם "ליל וינגייט". ברכה וחברותיה, שחששו שלא ישותפו בפעולה, פנו למפקד רפי ויינברג, שניסה להניא אותן מכך וטען שזו משימה מסוכנת שכרוכה במסע רגלי ארוך ומפרך. ברכה וחברותיה התעקשו וויינברג ביקש וקיבל את אישורו של **יגאל אלון**, מפקד הפלמ"ח.

שיחה אחרי אימון ימי
ליד קיסריה

ליל וינגייט

בליל 25 במרץ 1946 עמדה לעגון בחופי תל אביב ספינת המעפילים "אורד וינגייט" כשעל סיפונה 248 מעפילים מאיטליה. המפקדה הארצית של ההגנה, בתיאום עם המפקדה המאוחדת של תנועת המרי, החליטה לארגן מבצע הורדה שבסופו יוסתרו המעפילים בבתי תושבים בתל אביב.

במקביל תוכנן להפעיל חוליות רבות ברחבי העיר שיחסמו את דרכם של הבריטים ובכך יקשו על החיילים הבריטיים לפעול כנגד הורדת המעפילים. פעולה זו נודעה בשם "ליל וינגייט". וינגייט היה קצין בצבא הבריטי שהתמחה בלוחמה זעירה. היה ציוני נלהב ויזם את הקמתן של פלוגות הלילה המיוחדות של ההגנה

פיקיוויקי

מייג'ור גנרל אורד
צ'ארלס וינגייט

פלוגות הלילה
של וינגייט

ליל וינגייט

במשך הלילה נתקלו כוחות צבא ומשטרה בריטים באנשי הפלמ"ח במספר נקודות חסימה. ההיתקלות החמורה ביותר אירעה בפינת הרחובות מרמורק ויהודה הלוי (היום רחוב אבן גבירול). משוריין בריטי שסייר סביב שרונה ("הקריה") הבחין בפעילות חשודה באזור, וכשהתקרב פתחה עליו באש חולייה שהתבצרה במרפסת הבית הסמוך. על החולייה פיקדה ברכה בת ה־19. בחילופי האש נורתה **ברכה פולד** ממקלע הברן של המשוריין.

היא נפצעה אנושות, ונלקחה על ידי הבריטים לחקירה במשטרת יפו, רק לאחר החקירה נלקחה לבית החולים הממשלתי, שבו נפטרה מפציעה לאחר זמן קצר.

איור לוחמים ליל וינגייט

ארכיון הפלמ"ח

אוניית המעפילים התגלתה על ידי הבריטים בשעות הערב, עוד לפני שהצליחה להתקרב לחוף. היא הוקפה במשחתות בריטיות שליוו אותה לנמל חיפה, משם נשלחו המעפילים למחנה המעצר בעתלית.

ארכיון התצלומים, יד ושם

משחתת לוכדת את האונייה "וינגייט"

הלווייתה של ברכה הפכה למפגן תמיכה של הציבור

הבריטים שלא רצו מהומות אפשרו רק לאימה, לוטה, ולקומץ מכרים להשתתף בהלוויה. אך ה"הגנה" פרסמה את המועד והלווייתה הפכה למפגן תמיכה אדיר של היישוב בהמשך פעולות תנועת המרי וכנגד הסגר על חופי הארץ. ברכה הפכה לסמל המאבק להמשך העלייה.

בשעה שברכה נקברה, המתין ג'וני בכלא בירושלים לביקור של ברכה. ג'וני, שלא שמע ממנה, מצא יומיים לאחר מותה פיסת עיתון ובו מסגרת שחורה, ממנה הבין מה קרה לאהובתו. שבור מצער, כתב ב־א' בניסן מכתב להוריו:

"הורים יקרים וחביבים. כן יקיריי, את אשר יגורתי בא. ב' נפלה ואני חיכיתי לה באותו יום והיא בוששה. כי כפי שאמרתם לי, היא הייתה צריכה לבוא לבקרני ביום שלישי. חיכיתי לה והיא לא באה. חשבתי שוודאי טרודה היא היום ותבוא מחר – וחיכיתי... ולפתע תמונתה בעיתון ולידה מסגרת שחורה, ואז התברר הכל, הבנתי למה לא באה היום, ידעתי כי גם מחר לא תבוא, כי לעולם כבר לא תבוא. כי בלילה אפל, עת בחשאי גששה והתקרבה ספינת מעפילים לחופי המולדת, יצאה היא לקבל את פניהם, כשתת־מקלע על כתפה. יצאה – ולא חזרה. גדול הצער ועמוק הכאב על אובדן נפש אהובה ויקרה, אך לא נרתע ולא נחדל, להפך, נתחשל ונתחזק עד יהפוך חלומנו, חלום אלפיים השנה, למציאות".

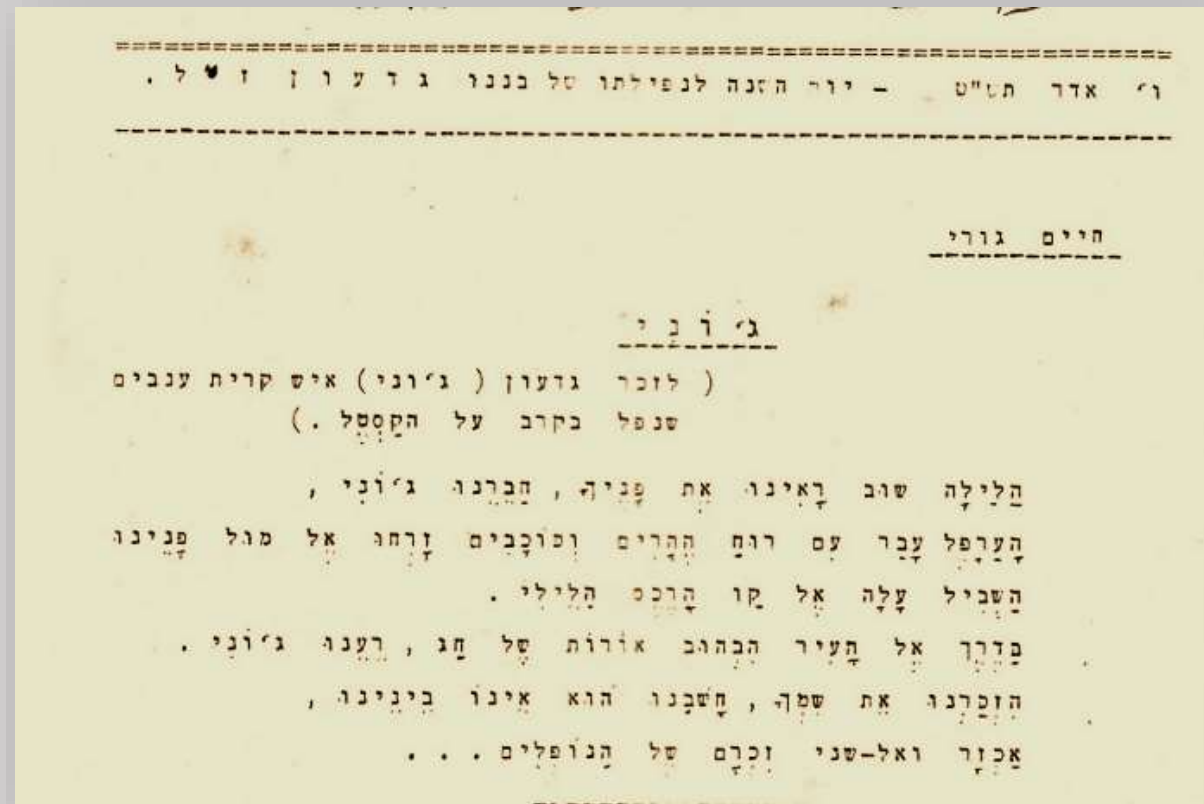
מוזיאון הפלמ"ח

כרוז ההגנה לזכר ברכה פולד,
ביטאון "החומה",
25 במרץ 1947

ג'וני שוחרר מהכלא וחזר לקיבוץ. בפרוץ מלחמת העצמאות השתתף כמפקד מחלקה עם מחלקתו בקרבות בדרך לירושלים. ג'וני נפל בפשיטה על הקסטל ב־17 במרץ 1948. אחד ממכריו של ג'וני היה המשורר **חיים גורי** שחיבר שיר לזכרו. השיר שנקרא בפשטות "ג'וני", הוקרא על קברו ביום השנה הראשון לנפילתו והודפס בעלון הקיבוץ.

השיר הגנוז שכתב
חיים גורי לזכר חברו,

ארכיון קריית ענבים

האונייה "ברכה פולד"

ברכה, שהרגישה זרה כל חייה, הפכה להיות סמל להתנגדות לבריטים ועל שמה נקראה אוניית המעפילים "ברכה פולד". הייתה זו אוניית חופים, שנרכשה על ידי המוסד לעלייה ב' באיטליה. האונייה יצאה לים ב־9 באוקטובר 1946 ועל סיפונה 626 מעפילים, בדרכה חברה עם אוניית מעפילים נוספת בשם "אלברטינה" וקלטה על סיפונה עוד 180 מעפילים. הפלגתה התאפיינה בתקלות מנוע רבות. נתפסה על ידי הבריטים ב־20 באוקטובר. המעפילים גורשו לקפריסין.

כאשר נתפסה האונייה, כתב **נתן אלתרמן** שיר לזכרה במסגרת "הטור השביעי" ובו בין היתר השורות:

היא חִזְרָה מִן הַיָּם אֶל חוֹפֶה מְתֻמֵּיד,
וְהַבְּרִיטִים רוֹדְפִים אַחֲרֶיהָ.
היא כָּאֵלּוּ פָּשׁוּט הִתְחַלְפָּה בַּתְּפִקִיד,
עִם אוֹתָהּ אֲנִית קִיטוֹר אֵיטָלְקִית,
אֲשֶׁר לָהּ הִיא מְסָרָה אֶת חַיֶּיהָ.

קטע מהשיר של
נתן אלתרמן, שבו מתייחס
המשורר לספינה כאילו
האישה ברכה, לא מתה,
אלא חזרה באונייה

האונייה
"ברכה פולד"

סוף דבר - הנצחתה של ברכה פולד

ברכה פולד, למרות גילה הצעיר, הונצחה במקומות רבים בארץ והמורשת שהיא השאירה אחריה הייתה נר לרגלם של הלוחמים הצעירים שהמשיכו את דרכה. רחובות רבים ברחבי ארץ נושאים את שמות הנערה והאונייה.

ב־1958 ייסדה משפחתה את "האוסף לזכרה של ברכה פולד" בספרייה הלאומית בירושלים וב־2005, במסגרת אירועי יום האישה הבינלאומי בבית אריאלה בתל אביב, נערך לזכרה כנס בנושא ה"צברית הפמיניסטית".

מהבתים הראשונים בגבעת ברכה, קריית אונו, שבין מייסדיה היו מעפילי האונייה "ברכה פולד"

המצבה
בבית העלמין
בנחלת יצחק

רחוב ברכה פולד בתל אביב

מקורות:

- אתר הפלמ"ח
- אתר מוזיאון ההעפלה וחיל הים
- הספרייה הלאומית
- יהודית באומל (תשס"ה), 'גשרים בין אתמול ומחר': מקומה של תרבות הגולה בסיפור חייהן של גיבורות העלייה החמישית, קתדרה, 114
- נתן אלתרמן, **ברכה פולד**, דבר, 25 באוקטובר 1946
- איור השער מתוך הבלוג דמלכות"א של ניר גולן, **Habitualvision**, 29.4.2017

אנו מכבדים את זכויותיהם של בעלי זכויות יוצרים ומשקיעים מאמצים באיתור בעלי זכויות יוצרים לצורך שימוש בחומרים המופיעים באתר. השימוש נעשה על פי סעיף 27א לחוק זכויות יוצרים תשס"ח-2007, ואם לדעתכם נפגעה זכותכם כבעלים של זכויות יוצרים בחומר המופיע באתר זה, הנכם רשאים לפנות באמצעות דואר אלקטרוני לכתובת: info@hamoreshet.org.il בבקשה לחדול מעשיית השימוש ביצירה, וציינו שם מלא ומספר טלפון, וצרפו צילום מסך וקישור לדף הרלוונטי באתר.

הפקה: מתנדבי קבוצת אבני מורשת – תקשורת לנכסי מורשת מוחשית [8/2022]

תחקיר וכתובה: ד"ר שרה פולק

עיצוב: זאב הררי

אבני מורשת